

Amel Alić

RELACIJE IZMEĐU OBITELJSKIH ODNOSA I PREFERIRANJA VRIJEDNOSNIH ORIJENTACIJA

Sažetak

Cilj ove studije predstavlja pokušaj da se kroz istraživanje pripadnika tri generacije unutar obitelji ustanovi na koji način različite unutarobiteljske varijable utječu na preferiranje vrijednosnih orijentacija. Budući da ključne unutarobiteljske varijable čine sociopedagoški faktori obiteljskog života, predmet istraživanja je bio da se ustanovi povezanost preferiranja vrijednosnih orijentacija unutar obitelji, na razini tri generacije, u odnosu na generacijsku pripadnost unutar obitelji, te povezanost sa nekim od obilježja socio-pedagoških faktora obitelji sa prisutnošću najznačajnijih socijalizatorskih varijabli, kako između različitih generacija, tako i unutar promatranih generacijskih skupina. Na ovaj način su obuhvaćeni ne samo ključni sociokulturni faktori obiteljskog života važni za prijenos vrijednosti, već je izvršen uvid i u prisutnost socijalizacijskih faktora i agenasa na tri generacijska stratumata unutar ispitivanih obitelji, te tipski definiranih obitelji međusobno.

U istraživanju je korištena kombinacija kvalitativne i kvantitativne paradigme, a sve u vezi sa prirodom problema i prikupljenih podataka. U okviru statističke obrade podataka primjenjene su mjere utvrđivanja značajnosti razlika vrijednosnih preferencija na više linija grananja promatranog uzorka: urbano-ruralno, polna pripadnost, ocjene kvaliteta života, socioekonomskog statusa i nivoa obrazovanja. Korišteni su statistički postupci za utvrđivanje razlika između podgrupa obuhvaćenih istraživanjem i povezanosti varijabli uključenih u istraživanje, pri čemu je korištena prikladna parametrijska i neparametrijska statistika u skladu sa raspoloživim podacima.

Ključne riječi: odgoj, obitelj, roditeljstvo, generacije, vrijednosne orijentacije

UVOD

Obitelj poimamo kao jednu od najznačajnijih institucija koja je najbliža poimanju čovjeka. Kao što nema obitelji bez čovjeka, tako se ne može ni govoriti o čovjeku bez obitelji i njezinih surogata. Ipak, iako je obitelj jedno od najstarijih vidova zajedništva i institucionalnih tvorevina čovjeka, još uvijek se ne može govoriti o jasno definiranim teorijskim okvirima obiteljskog djelovanja. Prema većini autora koji su se bavili ovom oblašću, već ova, do kraja nedovoljno teorijski uokvirena stvarnost, dovoljnim je razlogom i javljanja različitih klasifikacija varijabli obiteljskog života. Tako priklanjanje određenoj teoriji i pristupu izučavanja obitelji, te odnos prema shemi povezanosti varijabli obiteljskog života, u bitnome određuje, ne samo razumijevanje unutarobiteljskih odnosa, već i poziciju obitelji unutar društva.

I najpovršniji teorijski pristup istraživanja obitelji nužno bi trebao uvažiti slijedećih nekoliko činjenica: obitelj je dijelom društvenog i kulturnog sistema, ali se ne može proučavati identičnom analogijom kakva se primjenjuje u proučavanju drugih društvenih grupa; obitelj je mjesto primarnih ljudskih odnosa, primarne socijalizacije, prvih odgojnih uticaja koji su posve autentični i neponovljivi; istraživanje obitelji se ne može zadovoljiti njezinom interakcijom unutar društvenih okvira, već podrazumijeva i „poniranje“ u dubinu odnosa između njezinih članova; te, obitelj ima svoj sistem i unutarnju dinamiku.

Analogno prethodnom, ako čovjek ostaje stalnom preokupacijom i predmetom proučavanja, onda je to, svakako, i obitelj.

Kao i u slučaju neponovljivosti, jedinstvenosti i univerzalnosti svakog ljudskog bića, tako i u slučaju obitelji možemo izvesti zaključak o bogatstvu varijeteta i zasebnih specifičnosti koje obilježavaju svaku obitelj ponaosob. Za tu će jedinstvenost Ekermen (1987, str. 374) ustvrditi: «Ne postoje dve porodice koje su iste, kao što ne postoje ni dve iste individue. Postoje neki oblici porodične dinamike koji su, kao i kod individualne dinamike, svojstveni životnom razvoju svih porodica.» No, i pored te činjenice, obitelj će u radovima mnogih istraživača dosta dugo biti promatrana kao zbir individuum, između kojih se uspostavljaju uzročno-posljedične veze. Analogno prethodnom zaključku, bogatstvo obiteljskih varijeteta, uvjetovat će i posvemašnju raznolikost unutarobiteljskih odnosa i

psihosocijalnopedagoških ishoda koje takva raznolikost proizvodi. Međutim, takvo razumijevanje obitelji moguće je samo onoliko koliko dopuštamo da svaka obitelj bude promatrana kao jedinstveni mikrokosmos društva, svojevrsni zasebni svemir specifičnih odnosa, koja nastaju i funkcioniraju baš tako, zahvaljujući i raznolikosti individua koji je čine.

Određenje sociopedagoških faktora obiteljskog života

Prema Pašalić-Kreso (2004), obitelj je nemoguće razumjeti ukoliko je tretirana kao prosti zbir pojedinaca. Tako će se tek uvođenjem sistemskog pristupa u proučavanju svih unutarobiteljskih procesa (prvo u biologiji, potom u medicini, a zatim i u društvenim znanostima) postaviti širi okviri za shvatanje obitelji kao eko-sistema. Upravo je jednom od temeljnih nakana i ovog istraživanja da ključne varijable obiteljskog života promotri u njihovoj vezi sa transgeneracijskim prijenosom vrijednosti i vrijednosnih orijentacija. Sukladno Bronfenbrennerovoj teoriji (1997) sve obiteljske varijable moguće je razvrstati na makro, mezo i mikro nivou, pri čemu varijable na makro i mezo nivou predstavljaju izvanobiteljske varijable, dok su one na mikro nivou unutarobiteljske varijable. U unutarobiteljske varijable Bronfenbrenner ubraja socio-pedagoške faktore obiteljskog života:

- socio-kulturni činioci obiteljskog života;
- dominantni odgojni stil obitelji;
- odgojna atmosfera u obitelji;
- socio-psihološka obilježja odnosa u obitelji (emocionalna klima i slično).

Pobrojana obilježja unutarobiteljskog života moguće je dodatno operacionalizirati, pa smo se za teorijski i empirijski dio ovog istraživanja opredijelili detaljnije baviti: socioekonomskim statusom (da li se radi o dobrostojećoj, prosječnoj ili loše ekonomski situiranoj obitelji), kvalitetom komunikacije između članova obitelji, odgojnom atmosferom (preferiranje razvijanja određenih osobina kod djece), roditeljskim stilovima i tipovima djece, procjenom kvaliteta života, procjenom radnih stilova, usporedbom preferiranih vrijednosti, običaja i slično.

Pored nabrojanih Bronfenbrennerovih unutarobiteljskih varijabli, u ovom istraživanju uvažili smo i varijable definirane od strane Hofmana i Lipita (1969), a koji nude shemu uzročnog niza

pri mjerenju varijabli obiteljskog života. Niz uzročnosti prema ovim autorima čine:

- a) životna pozadina roditelja (historija obrazovanja i rani odnos sa njihovim roditeljima – prethodna generacija),
- b) sadašnja obiteljska situacija (kultura, socijalni status, zanimanje, lokacija urbano-ruralno-poluurbano, fizičke odlike doma),
- c) sastav obitelji (veličina obitelji, redoslijed rađanja djece),
- d) lične karakteristike roditelja (psihološke karakteristike roditelja koje nisu direktno upravljene ka roditeljskoj funkciji – preferencija vrijednosti, socijalni stavovi, filozofija života), te
- e) lične karakteristike djeteta – mlađa generacija (stupanj obrazovanja i obrazovne preferencije, vrijednosne preferencije, filozofija života i težnja ka osnovnim potrebama).

Za definiranje varijabli poslužili smo se i istraživanjem Pašalić-Kreso (1979), pri čemu se pogodnim činilo uvažavanje: zanimanja i obrazovnog nivoa roditelja, socio-ekonomskog statusa, regionalne pripadnosti (grad–selo), vrijednosni sistem, pedagoška atmosfera u obitelji, ravnopravno tretiranje muške i ženske djece, te nivo aspiracije roditelja prema školovanju djeteta.

Upoređujući unutarobiteljske varijable unutar sheme uzročnog niza propitane su povezanosti sociopedagoških faktora obiteljskog života i preferiranja vrijednosnih orijentacija. Zato su nam za takve nakane empirijske naravi, bili neophodni i određeni teorijski nalazi, ali i dosadašnje studije koje su dale doprinos boljem razumijevanju ovih fenomena.

Opredjeljenje za sociopedagoške faktore obiteljskog života, obiteljske vrijednosti i preferiranje vrijednosti i vrijednosnih orijentacija, ovo istraživanje zadržava na nivou unutarobiteljskih varijabli, ali i u teorijskom smislu povezuje sa simboličko-interakcijskom orijentacijom u pristupu proučavanja obitelji. Okosnicu ove orijentacije predstavlja Cooleyeva teorija o primarnim grupama, koje su “odgajateljice ljudske prirode jer se u njima odvija neposredna interakcija i jer se članovi u njima uče primarnom iskustvu“ (Golubović, 1981, str. 43). U okviru ove teorije, Georg Mead govori o simboličkoj interakciji individua u primarnoj grupi, na osnovu koje se formira „socijalno ja“ i „individualno ja“. Teorija simboličkog interakcionizma uvažava i slijedeće činjenice: ljudi ne reaguju na podražaje, već na osnovu

značenja koje pridaju određenoj situaciji; predmeti, osobe i situacije posjeduju za sve osobe koje pripadaju određenoj skupini zajedničko značenje koje je utvrđeno pravilima; na osnovu „subjektivnog značenja“ svaka osoba interpretira opća pravila ponašanja; te, nesigurnost u značenje neke situacije dovodi do gubitka orijentacije u praktičnom djelovanju (Konig-Zedler, 2001). Obitelj se, tako, izučava kao sistem dimačkih interpersonalnih odnosa, koju Hill naziva „arenom ličnosti koje su interakciji“, Kirkpatrick „dramom sa nizom stalno aktivnih promjenljivih uloga“, a Sheldon Stryker govori o težnji da se principi ljudskog djelovanja i ponašanja istraže kroz proučavanje čovjeka na sopstvenom nivou.

Obiteljski odnosi i preferiranje vrijednosnih orijentacija

Na pitanje o tome šta se treba podrazumijevati pod obiteljskim vrijednostima, Golubović (1981) nudi razdiobu na vrijednosti koje određuju poželjni tip obiteljske organizacije i obiteljskih odnosa, te na vrijednosti kojima se određuje poželjan tip ličnosti. Dodatno operacionalizirana, ova dva sistema obiteljskih vrijednosti podrazumijevaju:

- a. vrijednosti koje određuju poželjni tip obiteljske organizacije i obiteljskih odnosa:
 - vrijedosti kojima se određuju seksualni odnosi supružnika i drugih članova obitelji
 - vrijednosti kojima se izražava shvatanje o braku i obitelji
 - vrijednosti vezane za tip distribucije uloga u obitelji
 - vrijednosti koje određuju tip distribucije autoriteta
 - vrijednosti u vezi sa roditeljstvom
 - vrijednosti koje određuju principe odgajanja
 - vrijednosti koje određuju odnos prema „obitelji orijentacije“ (roditeljskoj) i drugim srodnicima
- a. vrijednosnim sistemom kojim se određuje poželjan tip ličnosti obuhvaćene su one vrijednosti koje se odnose na karakter ličnosti

Na odabir vrijednosnih orijentacija značajno će utjecati i pripadnost određenoj kulturi, budući da roditelji u vlastitu obitelj unose kulturalne standarde i vrijednosne orijentacije koje su prihvatili u vlastitoj kulturi, ali i koje su prihvaćene od prethodne generacije.

O tome kako prethodna generacija i kulturalni milje utječu na prijenos vrijednosti i vrijednosnih orijentacija, postoje brojni istraživački uvidi.

Među brojnim pitanjima koja su istraživana još od 50-tih godina prošlog stoljeća u području teorije kulture i razvoja ličnosti, Kon (1991) izdvaja i problem uzajamne povezanosti između općeg nivoa zahtjeva prema djeci i karaktera vrijednosnih orijentacija odgovarajućeg društva. U tom smislu, uzročno-posljedična vezanost između ovih varijabli istraživana je i kroskulturalno, u čemu je jedan od najvećih doprinosa onaj kojeg je dao Murdock, osnivač dva glavna sistema za čuvanje i klasifikaciju etnografskih podataka. Jedan od najobimnijih depoa kroskulturalnih podataka je onaj koji se čuva na Univerzitetu Yale, Sjedinjene Američke Države¹⁹, a koji sadrži preko pola miliona stranica štampanog teksta različitih istraživanja o raznim vidovima života skoro 200 svjetskih kultura²⁰.

U svom obimnom kroskulturalnom istraživačkom projektu pod nazivom „Projekat šest kultura“, u kojima su se koristili opservacionim metodama, John i Beatrice Whiting nastojali su da povežu intra i kroskulturalne pristupe upoređujući ponašanje djece, kako sa onom iz iste zajednice, tako i sa ponašanjem djece iz drugih zajednica. Analizirajući različite sisteme obiteljskih vrijednosti oni su ustanovili kako djeca odgajana u složenijim kulturama imaju više pokazatelje prema skali zavisnosti/dominantnosti i niže prema skali brige/odgovornosti, nego djeca koja su odgajana u prostim kulturama. Za djecu koja su odgajana u društvima sa mononuklearnom strukturom domaćinstva zapažen je veći stupanj prijateljstva, srdačnosti i niži nivo autoritarno-agresivnog ponašanja, nego djeca koja su odgajana u složenim obiteljima, sa nešto zamršenijim sistemom obiteljskih vrijednosti (Kon, 1991, str. 68). U ovim istraživanjima posebno se pokazala važnom struktura obitelji. U složenim obiteljima u kojima je glava obitelji morao ostvariti autoritet na najmanje tri generacije, mogućnost ispoljavanja agresije prema nižerangiranim članovima obitelji je bila neograničena. Zbog toga se, u nemogućnosti otpora glavnom autoritetu, često dešavalo

¹⁹ Regionalna kartoteka ljudskih odnosa (Human Realtions Area Files) započeta je još 1937. godine.

²⁰ Da bi olakšali pristup podacima, Murdock i White će 1969. godine objaviti Standardni kroskulturalni uzorak, sastavljen od 186 kultura, dok je još jednostavniji za korištenje, izrađen na osnovu HRAF-a, Etnografski atlas, čiji se podaci periodično objavljuju u časopisu Ethnology još od 1962. godine.

transponiranje agresije i sile na one slabije i niže pozicionirane u složenoj obiteljskoj hijerarhiji, što je obezbjeđivalo kontinuitet prijenosa agresivnosti uvijek na one mlađe i slabije. Nasuprot složenim, nuklearnim i nezavisnim obitelji ispoljavala je daleko manje autoritarnosti, jer nisu bili izloženi pritisku i potrebi održanja autoriteta i poretka obiteljske strukture po svaku cijenu. Ovakvi nalazi su samo potvrdili da razlike u sredinama učenja trajno oblikuju i razlike u socijalnom ponašanju mladih generacija.

U kojoj mjeri je roditeljski stil povezan sa odabirom vrijednosnih orijentacija djece govore i brojne druge studije.

McKinney (1973) je pokušao ustanoviti povezanost odabira vrijednosti i ljudskog ponašanja, pa je na uzorku od 774 studenta ispitivao 95 ajtema vezanih za ponašanje na petostepenoj skali od potpuno poželjnih do potpuno nepoželjnih. Ajtemi su dobijeni nakon što je studentima prethodno data prilika da sami odrede poželjne oblike ponašanja popunjavajući nedovršene rečenice tipa «bio bih postuđen kada bih...» ili «ponosan sam na sebe kada...». Devet faktora je proisteklo iz ovog istraživanja, od kojih su za razmatrani problem posebno važna tri: prvi je vezan za akademsko postignuće, drugi za interpersonalne odnose, a treći za intrapersonalni odnos.

Rezultati su empirijski potvrdili tezu o osnovnoj klasifikaciji odabira vrijednosti povezanih sa ljudskim ponašanjem, pri čemu odabir vrijednosti razotkriva usmjerenost prema sebi, na jednoj, ili općim, moralnim i prosocijalnim tendencijama u ponašanju, na drugoj strani:

1. egocentrične vrijednosti (self-oriented values)
2. socijalne vrijednosti (social, other-oriented values)

Prve vrijednosti su one koje su zasnovane na učenju prosocijalnog ponašanja, i one su preskriptivne (propisujuće, određujuće), ili „kako bi trebalo“, „kako treba“ vrijednosti.

Druge su proskriptivne (osuđujuće, zabranjujuće), zasnovane na pedagoškoj logici „kako ne bi trebalo“ ili „kako ne treba“, primarno antisocijalne i usmjerene ka sebi. Obje orijentacije povezane su direktno sa procesom odgajanja i socijaliziranja.

U zavisnosti od toga na kojoj pedagoškoj logici roditelji istrajavaju, razvijat će se i usmjeravati i vrijednosna orijentacija kod djece, orijentacija usmjerenosti ka sebi ili orijentacija koja uključuje i druge.

<i>Vrijednosna orijentacija i odgoj</i>	Nagrada – nagrađivanje	Kazna – kažnjavanje
<i>Preskriptivna pedagoška logika („kako treba“)</i>	Za ispravno postupanje	Zato što se nije postupilo ispravno
<i>Proskriptivna pedagoška logika („kako ne treba“)</i>	Za ne činjenje pogrešnog (lošeg)	Zato što se postupilo neispravno

Tabela 1: *Vrijednosne orijentacije u odgoju i dvije pedagoške logike
(prema McKinney, 1973)*

U prvoj orijentaciji i pedagoškoj logici roditelji stavljaju akcenat na „kako treba“ i ispravnost u postupcima. Zbog toga takvi roditelji i u postupcima nagrađivanja i kažnjavanja potenciraju ispravnost. Druga orijentacija akcentira neispravnost, zbog čega se kroz lavirajući proces tenzija od „prezaposlenosti“ pričom o greškama, malo ili nikako ne govori o ispravnosti.

McKinney (1971) je pouzdanost ove klasifikacije provjeravao i ranije, u jednoj studiji na uzorku od 67 sudenata, čiji zadatak je bio da dovrše 28 rečenica. Jedna polovina rečenica odnosila se na pozitivnu (*zadovoljan/na sam sobom kada...*, i *moji bi roditelji bili zadovoljni kada...*), a druga polovina na negativnu orijentaciju (*moj otac se naljuti kada...*, i *naljutim se na sebe kada...*). Na ovaj način se dobila konstanta u određivanju dimenzije poticaja (nagrada versus kazna). Skorovi za ajteme su raspoređeni na slijedeći način:

1. pozitivni poticaj
 - a. preskriptivni: ako ispitanik navede da bi bio nagrađen za nešto što bi uradio/la (*moj otac je zadovoljan mnome kada...slušam savjet*, ili *zadovoljan/a sam sobom kada...uradim dobro ispit*)
 - b. proskriptivni: ako ispitanik navede da bi bio/la nagrađen/a zbog ne činjenja nečega (*moj nastavnik mi vjeruje kada... ne varam na ispitu*)
2. negativni poticaj
 - a. preskriptivni: ako ispitanik navede da bi se negativni rezultat odrazio kroz nepoduzimanje nečeg poželjnog (*moj otac se naljuti na mene kada... ne učim*)
 - b. proskriptivni: negativni rezultat kao posljedica nečega što je loše učinjeno (*moj nastavnik se razočara kada... zakasnim na nastavi sat*)

Individualni skorovi su pokazali da svako tendira jednu dimenziju vrijednosne orijentacije i pedagoške logike.

Olejnijk & McKinney (1973) su također ispitivali orijentacije u vrijednostima i ponašanju i roditelja i djece. Ispitujući stupanj darežljivosti (dijeljenje slatkiša) na uzorku od 78 četverogodišnjih mališana, klasificirali su ih na darežljive i nedarežljive. Ustanovili su kako darežljiva djeca pokazuju mnogo veću preskriptivnu vrijednosnu orijentaciju nego nedarežljiva djeca. Također, pokazalo se kako roditelji darežljive djece mnogo više tendiraju preskriptivnoj orijentaciji i pedagoškoj logici «šta treba činiti» u nagrađivanju i kažnjavanju djece. Na ovaj način potvrđeno je kako odabir jedne od pedagoških logika u procesu odgajanja ima za posljedicu i razvoj aktivnih crta volje, ali i viši stupanj altruizma.

Nadalje, budući da je korištena metoda mjerenja ponašanja, ovo istraživanje je ukazalo na povezanost između vrijednosne orijentacije i trenutnog ponašanja djece, te povezanost između ponašanja i prihvatanja određenih vrijednosti. Ove rezultate Rokeach je povezao sa podjelom vrijednosti iz tabele krajnjih i srednjih vrijednosti u predviđanju budućeg ponašanja i profesionalnog angažmana pojedinaca.

Svi rezultati istraživanja navedeni u prethodnom odijeljku potvrđuju, ne samo povezanost roditeljskog stila sa preferiranjem vrijednosnih orijentacija već i etnografski nalazi ukazuju da se pri promatranju unutarobiteljskih odnosa uvijek mora uvažiti i kulturološka osnova. Obitelj se tako još jednom potvrđuje kao prostor najraznovrsnijih varijacija interpersonalnih odnosa, od čijeg će utjecaja zavisiti i socioemocionalno funkcioniranje buduće odrasle osobe.

METOD ISTRAŽIVANJA

Istraživanje povezanosti obiteljskih odnosa i preferiranja vrijednosnih orijentacija predstavlja pokušaj da se kroz promatranje pripadnika tri generacije unutar obitelji ustanovi na koji način različite unutarobiteljske varijable utječu na kontinuitet prijenosa vrijednosnih orijentacija. Budući da ključne unutarobiteljske varijable čine sociopedagoški faktori obiteljskog života: socioekonomski status, procjena kvaliteta života, odgojna atmosfera, specifične vrijednosti, te običaji, predmet istraživanja, shodno prethodnim teorijskim postavkama i nalazima, bio je da se ustanovi povezanost preferiranja vrijednosnih orijentacija unutar obitelji, na razini tri generacije, u odnosu na generacijsku pripadnost unutar obitelji, te povezanost sa nekim od obilježja socio-

pedagoških faktora obitelji sa prisutnošću najznačajnijih socijalizatorskih varijabli, kako između različitih generacija, tako i unutar promatranih generacijskih skupina. Na ovaj način su obuhvaćeni ne samo ključni sociokulturni faktori obiteljskog života važni za prijenos vrijednosti već je izvršen uvid i u prisutnost socijalizacijskih faktora i agenasa na tri generacijska stratuma unutar ispitivanih obitelji, te tipski definiranih obitelji međusobno.

Generalna pretpostavka od koje se krenulo u ovom istraživanju jeste da postoji značajna povezanost između specifičnih sociopedagoških faktora obiteljskog života i preferiranja vrijednosnih orijentacija. Imajući u vidu da se između dva ključna konstrukta i veza koje postoje između njih otvaraju i brojni drugi kanali međusobne razmjene i djelovanja, neophodno je bilo sagledati i druge veze koje rezultiraju izvjesnim promjenama kvaliteta u oba ispitivana područja.

Nezavisne varijable u istraživanju obuhvataju kvaliteti vezani za ispitanike i obitelji u okviru njihovih bio-socijalnih karakteristika: spol, demografska pripadnost, pripadnost jednoj od tri generacije unutar obitelji, trenutni ekonomski status, složenost obitelji (nuklearna nasuprot proširenoj obitelji), te zatečeni dominantni modeli roditeljstva (autoritarni, autoritativni, permisivni). Na osnovu prethodno ponuđenih teorijskih nalaza, moguće je uvidjeti kako su odgojni ishodi roditeljskog djelovanja uvijek bili u direktnoj vezi sa različitosti uloga koje u tradicionalnoj, ali i savremenoj obitelji ispunjavaju otac i majka. Model muškarca i žene, te priprema za preuzimanje takvih uloga u životu, uvijek se odvija kroz jasnu diferencijaciju spolnih pozicija u obitelji, zbog čega je nužno i u ovom istraživanju uočiti moguće sličnosti i različitosti na liniji spolnog grananja uzorka.

Zavisne varijable obuhvaćene su procjenom kvaliteta života, preferiranjem pasivnih nasuprot aktivnim crtama volje (u istraživanju označeno pojmom „preferirane osobine“), te preferiranjem vrijednosnih orijentacija.

Kvalitet života razotkriva atribucijsku, ali i vrijednosnu komponentu procjene života. Zbog toga je bilo važno ustanoviti u kojoj mjeri insistiranje na određenom modelu roditeljstva određuje i atribucijsku, ali i vrijednosnu dimenziju kvaliteta življenja, i to kroz pet dimenzija: kvalitet života na planu tjelesnog zdravlja, kvalitet života bazičnih potreba, kvalitet života mentalnog funkcioniranja, procjene finansijskog kvaliteta života, te kvalitet socijalnog funkcioniranja.

Provjeru povezanosti preferiranja vrijednosnih orijentacija odlučili smo sprovesti putem Rokeacheve liste terminalnih vrijednosti, ne samo zbog činjenice da je to jedna od najčešće korištenih lista vrijednosti u dosadašnjim istraživanjima već i zbog toga što se u teorijskom i istraživačkom dijelu rada na ovu listu vrijednosti snažno oslanjaju McKinneyeva istraživanja o dvije pedagoške logike s kojima je povezan odabir vrijednosnih orijentacija, a koje smo nastojali dovesti u vezu i sa preferiranjem liste osobina (pasivnih nasuprot aktivnim) za šta uporište nalazimo u istraživanjima McKinneya (1971, 1973, 1980). Treba naglasiti i to, da smo prilikom odabira Rokeacheve liste terminalnih vrijednosti listu proširili i sa još dvije vrijednosti: novac i rad, s ciljem što jasnije diferencijacije individualističkih, kolektivističkih i humanističkih vrijednosti, te tragove te diferencijacije prepoznati u odgovorima ispitanika.

U okviru statističke obrade podataka primijenili smo mjere utvrđivanja značajnosti razlika vrijednosnih preferencija na više linija grananja promatranog uzorka: urbano-ruralno, polna pripadnost, ocjene kvaliteta života, socioekonomskog statusa i nivoa obrazovanja. Koristili smo statističke postupke za utvrđivanje razlika između podgrupa obuhvaćenih istraživanjem i povezanosti varijabli uključenih u istraživanje pri čemu je korištena prikladna parametrijska i neparametrijska statistika (T-Test, Pearsonov koeficijent korelacije, faktorska analiza, Mann Wittney test i sl.) u skladu sa raspoloživim podacima.

Uzorak je stratificirani slučajni uzorak koji obuhvata tri generacijska stratumata unutar 90 slučajno odabranih obitelji na teritoriju općine Zenica.

Unutar promatranog uzorka na osnovu dobijenih podataka izvršili smo nekoliko linija grananja uzorka (na osnovu generacijske pripadnosti, urbano-ruralno, polna pripadnost, nivo obrazovanosti), te su rezultati dobijeni istraživanjem upoređivani na razini generacijskih razlika i sličnosti, pri čemu se težilo dosezanju eksplanacije na razini povezanosti. Generacije unutar uzorka smo podijelili na slijedeći način:

- prvom generacijom smo označili najmlađe ispitanike, koji najvećim dijelom pripadaju srednjoškolskoj i studentskoj populaciji, te još uvijek nisu zasnovali vlastitu obitelj i žive u zajedničkom domaćinstvu sa roditeljima;

-
- drugu generaciju čine roditelji prve generacije, osobe koje su ostvarile bračnu zajednicu, ali čija djeca još uvijek nisu stupila u brak i nemaju vlastitu djecu;
 - treća generacija predstavlja najstariju, generaciju djedova i nana/baka.

Pozivajući se na Eriksonovu teoriju psihosocijalnog razvoja, mogli bismo reći kako se prva generacija nalazi uglavnom u petoj i na početku šeste faze razvoja (psihološka kriza u terminima identiteta nasuprot rasapu identiteta, te intimnost nasuprot osamljenosti), druga generacija u sedmoj fazi (plodnost nasuprot zastoju), dok se treća generacija nalazi u osmoj fazi (integritet nasuprot očajanju).

U ovom istraživanju koristili smo slijedeće instrumente:

- Upitnik o socioekonomskom statusu
- Upitnik o unutarobiteljskim varijablama
- Upitnik o roditeljskim stilovima
- Upitnik o tipovima djece
- Upitnik o subjektivnoj procjeni kvaliteta života
- Upitnik o radnim stilovima
- Upitnik o preferiranju vrijednosnih orijentacija (modificirana lista Rokeachevih terminalnih vrijednosti)

U okviru istraživanja zanimala nas je i pouzdanost skala, što je učinjeno korelacijom ajtem-total u okviru svake podskale. Vrijednosti ovih korelacija izražene su alfa-koeficijentom:

Skala	Alfa-koeficijent
Roditeljski stilovi	0,81 (1. generacija) 0,85 (2. generacija) 0,79 (3. generacija)
Tip djeteta	0,75 (1. generacija) 0,75 (2. generacija)
Procjena kvaliteta života	0,80 (1. generacija) 0,86 (2. generacija) 0,82 (3. generacija)
Rokeacheva lista terminalnih vrijednosti	0,92 (sve tri generacije)
Lista preferiranih osobina	0,81 (1. generacija) 0,86 (2. generacija) 0,85 (3. generacija)

Tabela 2: Pouzdanost skala izražena alfa-koeficijentom

NAJZNAČAJNIJI REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Polazeći od ključnih postavki sistemske teorije²¹ (Bronfenbrenner, 1997; Olson & DeFrain, 2004), te istraživačkih nalaza Milton Rokeacha (1968, 1973)²², Diane Baumrind (1991)²³ i McKinneya (1971, 1973, 1980), pretpostavili smo kako stilovi roditeljstva (autoritarni, autoritativni i permisivni), insistiranje na određenoj pedagoškoj logici (preskriptivna vs. proskriptivna), te

²¹ Još je Ekerman ustvrdio kako smo cijelog života dijelom neke obitelji, ali i da se ne može pomoći pojedincu ukoliko u tu terapiju ne uključimo cjelokupnu obitelj. U pokušaju da se prevaziđu ograničenja i slabosti brojnih teorija koje su se bavile proučavanjem obitelji, J. Bowlby je u svojim ranim radovima počeo upozoravati na jednostranosti u izučavanju obitelji, naime, ustanovljeno je kako brojna istraživanja pretjerano insistiraju na samoj jednoj ili drugoj strani funkcioniranja obitelji (kao u slučaju strukturalista, funkcionarista ili predstavnika simboličkog interakcionizma), zapostavljajući prečesto brojne druge varijable koje su se suptilno uvlačile u prostor obitelji, oblikujući odnose i, posredno ili neposredno, određujući unutarobiteljsku dinamiku. Prema *sistemske teoriji*, ni sami odnosi i pojedinačne sudbine članova obitelji ne mogu se izolirano promatrati, budući da sve što se dešava jednom članu, izravno utječe i na druge članove obitelji. Zbog toga su neki autori skloni ustvrditi kako je koncept sistemske teorije bio obilježjem funkcioniranja obitelji u mnogim kulturama, hiljadama godina prije negoli se na ovaj način teorijsko-praktično obitelj počela izučavati. Tako naprimjer, Carolyn Attneave, profesorica psihologije, istraživač i potomak indijanskih starosjedilaca u SAD, tvrdi kako su američki starosjedioci imali ugrađen koncept sistemske teorije u svoju plemensku i obiteljsku svakodnevnicu. Takva praksa je podrazumijevala uključanje svih članova uže i šire zajednice u rješavanje problema svojih članova. Etnopedagoški rečeno, i u našim krajevima nije nepoznata izreka da „*cijelo selo dijete odgaja i podiže*“.

²² Rokeach (1968) kaže da je vrijednost dugotrajno vjerovanje, da je određeni način ponašanja ili krajnji cilj egzistencije lično i društveno preferabilan u odnosu na suprotni ili obrnuti način ponašanja, ili krajnji cilj egzistencije. Rokeach (1973) pravi klasifikaciju vrijednosti po empirijskim principima. On nalazi da postoje dvije osnovne funkcije vrijednosti:

a. *instrumentalne vrijednosti* se odnose na načine ponašanja i njihove podgrupe su moralne vrijednosti i vrijednosti kompetencije ili samoaktualizirajuće vrijednosti

b. *terminalne vrijednosti* prezentiraju ciljeve ljudske egzistencije i dijele se na personalne, intrapersonalne i socijalne, odnosno – interpersonalne. Personalne su orijentirane ka vlastitom JA, dok su socijalne orijentirane ka društvu.

²³ Jedan od najznačajnijih doprinosa u području razumijevanja roditeljskog ponašanja i stilova roditeljstva, dala je Diana Baumrind²³, a koja je na osnovu proučavanja predškolske djece i njihovih roditelja, ustanovila kako se roditeljsko ponašanje može uglavnom opisati kroz tri stila, i to: *autoritarni*, *autoritativni* (demokratski) i *permisivni*, te da se vrlo rijetko mogu javiti još dva, najneuspješnija stila: *odbijajući* i *indolentni*.

ostali faktori obiteljskog života, određuju uspješnost prijenosa vrijednosti kao i preferiranja različitih vrijednosnih orijentacija.

Da bi ustanovili povezanost modela roditeljstva sa kasnijim preferiranjem vrijednosnih orijentacija, bilo je neophodno provjeriti moguće korelacije između roditeljskih stilova i tipova djece. Izvod iz korelacijske matrice za varijable roditeljskih stilova i tipova djece na sve tri generacije pokazao je kako buntovni tip djeteta značajno korelira sa permisivnim roditeljstvom ($r = 0,256$; $p = .001$), kooperativni tip djeteta sa autoritarnim roditeljstvom ($r = 0,258$; $p = .000$) i autoritativnim roditeljstvom ($r = 0,370$; $p = .000$), dok je kod pasivnog tipa djeteta korelacija prisutna sa autoritarnim ($r = 0,422$; $p = .000$), autoritativnim ($r = 0,210$; $p = .005$), te permisivnim roditeljstvom ($r = 0,299$; $p = .000$).

Rezultati potvrđuju kako se pasivni tip djeteta može prilagoditi svakom modelu roditeljstva, što je, svakako, i bilo za očekivati. Korelacija između permisivnog modela i buntovnog djeteta na nivou $p < 0,01$ upućuje na zaključak kako labave roditeljske veze s djetetom i izostanak direktnijeg vođenja i upućivanja u norme i vrijednosti može izazivati probleme na planu socijalnog i emocionalnog razvoja djeteta, što potvrđuju i nalazi Diane Baumrind. To se posebno prepoznaje u podatku kako kooperativni tip djeteta korelira na nivou $p < 0,01$ sa autoritarnim i autoritativnim modelom, ali ne i sa permisivnim roditeljima. Interaktivni grafički prikaz, linearno promatrano, pokazao je da je porast autoritarnosti pozitivno povezan sa porastom pasivnog tipa djeteta, autoritativni roditeljski stil pozitivno je povezan sa kooperativnim tipom djeteta, dok je iz treće relacije dobijen podatak o pozitivnoj povezanosti permisivnog stila roditeljstva i pasivnog tipa djeteta.

U području procjene kvaliteta života najznačajnijim varijablama pokazali su se regionalna pripadnost, socio-ekonomski status, te povoljna unutarobiteljska atmosfera. Rezultati koji govore o povezanosti roditeljskih stilova i procjene kvaliteta života ukazuju na značajnu povezanost na nivou 0,01, kao i na nivou 0,05 između ispitanika koji su dobili najviše skorove na skali autoritativnog roditeljskog stila i procjene svih faktora kvaliteta života. Ta će se povezanost u slučaju autoritarnog roditeljskog stila prepoznati samo u slučaju procjene kvaliteta finansijskog ($r = 0,170$; $p = .005$) i socijalnog funkcioniranja ($r = 0,187$; $p = .002$), dok permisivni roditeljski stil nije u korelaciji niti sa jednim od faktora kvaliteta života.

Dobijeni rezultati dijelom potvrđuju navode Diane Baumrind o efektima izloženosti modelima roditeljstva, ukazujući još jednom kako se autoritativni roditeljski stil pokazuje najpoželjnijim u području socijalnog i emocionalnog razvoja. Izvod iz korelacijske matrice pokazao je kako ispitanici koji su dobili najviše skorove na skali kooperativnog tipa djeteta značajno koreliraju sa procjenom svih faktora kvaliteta života. Kod buntovnog tipa, korelacija je prisutna u odnosu na kvalitet bazičnih potreba ($r=0,172$; $p=.021$) i ta je korelacija signifikantna na nivou 0,05, dok kod pasivnog tipa u odnosu na bazične potrebe ($r=0,194$; $p=.009$), i kvaliteta života finansijska ($r=0,177$; $p=.018$). Kao što preferiranje autoritativnog roditeljstva najpovoljnije utječe na socijalni, emocionalni i kognitivni razvoj djeteta, tako su i povoljne karakteristike tog razvoja prepoznatljive u korelacijama između kooperativnog djeteta i procjena kvaliteta života.

Ispitivanje povezanosti pedagoških logika i razvoja aktivnih i pasivnih crta volje, te mogućih ishoda u smislu preferiranja individualističkih i prosocijalno orijentiranih vrijednosti potvrdio je kako isključivo autoritativni roditeljski stil utječe na uravnotežen razvoj aktivnih i pasivnih crta volje, te pruža šansu za zdrav i izbalansiran rast, omogućavajući osobama izloženim takvom modelu roditeljstva normalno socijalno i emocionalno funkcioniranje. Istodobno, rezultati ukazuju na činjenicu kako je autoritarnost usmjerena isključivo na razvoj pasivnih crta volje, pri čemu, u slučaju našeg istraživanja, dominira crta poslušnosti, dok autoritarnost i permisivnost, ne samo da ne podstiču razvoj aktivnih crta volje, već ih primjetno i koče. To posebno dolazi do izražaja u slučajevima negativne korelacije sa osobinama istrajnosti i samostalnosti. Takvi stilovi roditeljstva, očito je, podstiču razvoj zavisne i nesamostalne ličnosti, pa se još jednom potvrđuje i kako su u ovakvom tipu socijaliziranja djeteta prisutni postupci prilagođavanja koji su direktnim uzrokom razvoja nesamostalnosti, izbjegavanja odgovornosti, podložnosti autoritetu, nesigurnosti, kolebljivosti, straha, povučenosti, perfekcionizma i slično.

Usporedba tipova djece i preferiranih osobina ukazala je na uravnoteženost između aktivnih i pasivnih crta volje i kod kooperativnog tipa djeteta, na osnovu čega se može zaključiti da se preferiranje prosocijalnih vrijednosti najlakše i najprirodnije ostvaruje u obiteljima koje razvijaju nezavisne ličnosti, gdje se kroz autoritativne strategije dopušta djeci da sami donose odluke, aktivno ih usmjeravajući i pomažući u tome, što za posljedicu ima izgradnju

obiteljskih odnosa u terminima tinskog, kooperativnog i međusobnog pomaganja. Pri tome bi se, na osnovu rezultata t-odnosa, moglo dodati kako povoljnije uvjete za razvoj aktivnih crta volje imaju obitelji u kojima roditelji u većoj mjeri postupaju u skladu sa preskriptivnom pedagoškom logikom. Za razvoj aktivnih crta volje pokazali su se bitnim i varijable socio-ekonomskog statusa, regionalne pripadnosti, te u nešto manje značajnoj mjeri stručna sprema roditelja (uporediti sa Kreso, 1979) i zastupljenost generacija u obitelji (dvogeneracijska i trogeneracijska obitelj). Ovaj zadnji podatak u opreci je sa nalazima Whitinga (prema Konu, 1991), prema kojima složenost obiteljske organizacije i patrijarhalni karakter utječe na stupanj srdačnosti i otvorenosti kod djece, pa s tim u vezi i na preferiranje socijalno orijentiranih vrijednosti.

Na osnovu istraživanja McKinneya (1971, 1973), vidjeli smo kako insistiranje na jednoj od pedagoških logika izravno utječe na razvoj aktivnih ili pasivnih crta volje, ali isto tako i na profiliranje vrijednosne orijentacije. Zato nas je u ovom dijelu istraživanja zanimalo da li i u kojoj mjeri postoje korelacije između roditeljskih stilova, tipova djece i preferiranih osobina (aktivne vs. pasivne crte volje).

Na cjelokupnom uzorku se pokazalo kako, kao i u slučaju vrijednosnih orijentacija, najviše korelacija postoji između varijabli autoritativnog roditeljstva i prerefiranih osobina. Tako na sve tri generacije zapažamo ujednačni broj korelacija na nivou $p < 0,01$ između autoritativnih roditelja i pasivnih crta volje: strpljivost ($r=0,268$; $p=.000$), marljivost ($r=0,213$; $p=.000$) i poslušnost ($r=0,248$; $p=.000$), te podjednako broja aktivnih crta volje: inicijativnost ($r=0,166$; $p=.007$), ponos ($r=0,183$; $p=.003$) i dostojanstvo ($r=0,168$; $p=.006$).

Na cjelokupnom uzorku autoritarnost korelira na nivou $p < 0,01$ jedino sa pasivnom crtom – poslušnost ($r=0,197$; $p=.001$), dok se na nivou $p < 0,05$ pojavljuje negativna korelacija sa istrajnošću ($r=-0,138$; $p=.025$).

Permisivnost kao stil roditeljstva, zanimljivo je, ne korelira pozitivno niti sa jednom od preferiranih osobina, dok se zapaža jedino negativna korelacija sa osobinom samostalnosti ($r=-0,127$; $p=.038$). Negativna korelacija, kada je u pitanju permisivnost, pojavljuje se i na prvoj generaciji kod osobine istrajnosti ($r=-0,292$; $p=.005$), te na trećoj generaciji kod samostalnosti ($r=-0,260$; $p=.014$).

Ovakvi rezultati idu u prilog tezi kako isključivo autoritativni roditeljski stil utječe na uravnotežen razvoj aktivnih i pasivnih crta volje, te pruža šansu za zdrav i izbalansiran rast, omogućavajući osobama izloženim takvom modelu roditeljstva normalno socijalno i emocionalno funkcioniranje. Istodobno, rezultati ukazuju na činjenicu kako je autoritarnost usmjerena isključivo na razvoj pasivnih crta volje, pri čemu, u slučaju našeg istraživanja, dominira crta poslušnosti, dok autoritarnost i permisivnost, ne samo da ne podstiču razvoj aktivnih crta volje, već ih primjetno i koče. To posebno dolazi do izražaja u slučajevima negativne korelacije sa osobinama istrajnosti i samostalnosti.

Najvažniji dio istraživanja bio je fokusiran na usporedbu prethodnih varijabli sa razlikama i sličnostima u preferiranju vrijednosnih orijentacija. Izvod iz korelacijske matrice za varijable roditeljskih stilova i vrijednosnih orijentacija pokazao je kako se najviše korelacija na nivou $p < 0,01$ zapaža kod ispitanika koji su dobili najviše skorove na skali autoritativnosti. Kada je u pitanju cjelokupan uzorak, preferiranje autoritativnosti korelira, moglo bi se reći, uravnoteženo, sa gotovo svim vrijednostima prosocijalne i individualističke orijentacije. Korelacija na nivou $p < 0,01$ u slučaju preferiranja autoritarnog stila zapaža se samo sa vrijednošću svijet ljepote ($r = 0,231$; $p = .000$), dok se korelacija na nivou $p < 0,05$ pojavljuje kod vrijednosti ličnog zadovoljstva ($r = 0,155$; $p = .011$), mudrosti ($r = 0,124$; $p = .045$) i novca ($r = 0,124$; $p = .044$). Kod preferiranja permisivnosti korelacija na nivou $p < 0,01$ se pojavljuje jedino kod vrijednosti svijet ljepote ($r = 0,171$; $p = .005$), kao i kod preferiranja autoritarnog stila, dok se korelacija na nivou $p < 0,05$ zapaža kod vrijednosti uzbudljiv život ($r = 0,146$; $p = .017$). Vrlo je značajno da se kod permisivnosti pojavljuje negativna korelacija sa vrijednošću lične sreće ($r = -0,132$; $p = .031$), što bi se moglo dovesti u vezu sa labavijim emocionalnim vezama koju permisivni roditelji uspostavljaju sa djecom. Ovakvi rezultati idu u prilog nalazima Baumrindove (1991) i McKinneya (1973), prema kojima proskriptivna pedagoška logika, ali i slabije veze između roditelja i djece uglavnom doprinose razvoju ja-orijentiranih, odnosno individualističkih vrijednosnih orijentacija, dok preskriptivna pedagoška logika, odnosno autoritativno roditeljstvo, najpovoljnije utječe na preferiranje prosocijalnih vrijednosnih orijentacija i općenito, povoljniji socioemocionalni razvoj djece.

Očito je kako se na temelju prethodnih rezultata mogu nagovijestiti i neki mogući pravci budućih istraživanja, a koje bi

valjalo razvijati u području: vanobiteljskih utjecaja, utjecaja modela roditeljstva na razvoj radnih stilova, utjecaj prisutnosti religijskog faktora na funkcioniranje obitelji, te povezanost modela roditeljstva, tipova djece i petofaktorskog modela ličnosti.

ZAKLJUČAK

Analiza istraživanja povezanosti preferiranja vrijednosnih orijentacija unutar obitelji sa povezanošću nekih od obilježja sociopedagoških faktora obitelji, kako između različitih generacija, tako i unutar promatranih generacijskih skupina, omogućava izdvajanje najvažnijih naučnih rezultata:

- korelacije između roditeljskih stilova i tipova djece ukazuju na značajnu komplementarnost između autoritarnog modela roditeljstva i pasivnog tipa djeteta, dok se, linearno promatrano, porast na skali autoritativnosti odražava na proporcionalan porast preferiranja kooperativnog ponašanja djece;
- funkcionalnost obitelji ne može se isključivo vezivati za potpune obitelji – naprotiv, podatak da djeca iz obitelji rastavljenih roditelja u statistički značajno većoj mjeri preferiraju aktivne crte volje ukazuje na razvoj određenih strategija prevazilaženja i kompenziranja objektivnih teškoća odrastanja uz jednog roditelja, što utječe na pojavu mehanizama koje mogu voditi ka aktiviranju unutarnje neovisnosti i autonomnog djelovanja;
- u području procjene kvaliteta života najznačajnijim varijablama pokazali su se regionalna pripadnost, socio-ekonomski status, te povoljna unutarobiteljska atmosfera. Rezultati koji govore o povezanosti roditeljskih stilova i procjene kvaliteta života ukazuju na značajnu povezanost između autoritativnog roditeljskog stila i procjene svih faktora kvaliteta života, na osnovu čega se može zaključiti kako autoritativni model roditeljstva i dalje ostaje jednim od najvažnijih prediktora uravnoteženog psiho-socijalno-emocionalnog razvoja djece;
- ispitivanje povezanosti pedagoških logika i razvoja aktivnih i pasivnih crta volje, te mogućih ishoda u smislu preferiranja individualističkih i prosocijalno orijentiranih vrijednosti potvrdilo je kako isključivo autoritativni roditeljski stil utječe na uravnotežen razvoj aktivnih i pasivnih crta volje, te pruža šansu za zdrav i izbalansiran rast, omogućavajući osobama izloženim takvom modelu roditeljstva normalno socijalno i emocionalno funkcioniranje. Istodobno, rezultati ukazuju na činjenicu kako je

autoritarnost usmjerena isključivo na razvoj pasivnih crta volje, pri čemu, u slučaju našeg istraživanja, dominira crta poslušnosti, dok autoritarnost i permisivnost, ne samo da ne podstiču razvoj aktivnih crta volje, već ih primjetno i koče. To posebno dolazi do izražaja u slučajevima negativne korelacije sa osobinama istrajnosti i samostalnosti;

- usporedba tipova djece i preferiranih osobina ukazala je na uravnoteženost između aktivnih i pasivnih crta volje i kod kooperativnog tipa djeteta;
- najvažniji dio istraživanja bio je fokusiran na usporedbu prethodnih varijabli sa razlikama i sličnostima u preferiranju vrijednosnih orijentacija. Izvod iz korelacijske matrice za varijable roditeljskih stilova i vrijednosnih orijentacija pokazao je kako se najviše korelacija zapaža kod ispitanika koji su dobili najviše skorove na skali autoritativnosti. Kada je u pitanju cjelokupan uzorak, preferiranje autoritativnosti korelira, moglo bi se reći, uravnoteženo, sa gotovo svim vrijednostima prosocijalne i individualističke orijentacije;
- Opći zaključak na osnovu dobivenih rezultata mogao bi se sažeti u svojevrstu preporuku kako autoritativan roditeljski model i primjena preskriptivne pedagoške logike mogu biti najboljim prediktorom kvalitetnog prijenosa, ali i profiliranja prosocijalnih vrijednosnih orijentacija. Takva orijentacija predstavlja najpovoljniju bazu za uravnotežen razvoj aktivnih i pasivnih crta volje, te višu razinu kvaliteta života na svih pet područja procjene. Povoljna unutarobiteljska atmosfera od posebnog je značaja i za prevazilaženje eventualnih različitosti u definiranju vrijednosti koje preferira obitelj i specifično kulturno naslijeđe na jednoj, te društvo kao širi sistem koji obavlja obitelj, na drugoj strani. U ovakvim obiteljima najbezbolnije se, očito je, prevazilaze i napetosti između tradicije i progresa, kao dvije osnovne komponente kulture.

LITERATURA

- Allport, G.V. (1991). *Sklop i razvoj ličnosti*. Bugojno: Katarina.
- Amato, P.R., Booth, A. (1996). A prospective study of divorce and parent-child relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 58, 356–365.

-
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance abuse. *Journal of Early Adolescence*, 11 (1), 56–95.
- Baumrind, D. (1995). *Child Maltreatment and Optimal Care-giving in Social Contexts*. New York: Garland.
- Bengston, V.L. et al (2005). *How Families Still Matter: A Longitudinal Study of Youth in Two Generations*. In: Skolnick, A.S., Skolnick, J.H. (13th Ed.) (2005). *Family in Transition*. Boston: Pearson Education, Inc.
- Bogdan, R.C., Biklen, S.K. (eds.) (1998). *Qualitative Research For Education*. 3rd ed., Allin and Bacon.
- Bringa, T. (1997). *Biti musliman na bosanski način*. Sarajevo: DANI.
- Bronfenbrenner, J. (1997). *Ekologija ljudskog razvoja*. Beograd: ZZUINS.
- Chaney, D. (2003). *Životni stilovi*. Beograd: Clio.
- Davis, J. (1997). *People of Mediterranean: an essay in comparative social anthropology*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Ekerman, N. (1987). *Psihodinamika porodičnog života*. Titograd: Grafički zavod.
- Erlich, V.S. (1971). *Jugoslovenska porodica u transformaciji*. Zagreb: Liber.
- Golubović, Z. (1981). *Porodica kao ljudska zajednica*. Zagreb: Naprijed.
- Good, W.J. (2004). *The Theoretical Importance of the Family*. In: Skolnick, A.S., Skolnick, J.H. (13th Ed.) (2005). *Family in Transition*. Boston: Pearson Education, Inc.
- Goody, J. (1983). *The Development of the Family and Marriage in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hangi, A. (1990). *Život i običaji muslimana*. Sarajevo: Svjetlost.
- Hofman, L.V., Lipit, R. (1969). *Merenje varijabli porodičnog života*. U: Baldwin, A. L. (1969). *Priručnik o istraživačkim metodama dečjeg razvoja*. Beograd : Vuk Karadžić.
- Jones, S.G. (eds.) (1997). *Virtual Culture*. London: SAGE Publications Ltd.
- Kon, I.S. (1991). *Dete i kultura*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

- König, E., Zedler, P. (2001). *Teorije znanosti o odgoju*, Zagreb: Educa.
- Kreso, A. (1979). Problemi osnovnog vaspitanja i obrazovanja i porodica. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Levi-Strauss, C. (1999). *Tužni tropi*. Beograd: Zepter.
- Levi-Strauss, C. (2005). *Stacionarna i kumulativna povijest*. U: Neimarlija, H. (2005). *Sociološke teme i perspektive*. Sarajevo: Fakultet islamskih nauka.
- LeVine, R.A. (2003). *Chilhood Socialization: Comparative Studies of Parenting, Learning and Educational Change*. The University of Hong Kong: Comparative Education Research Centre.
- McGraw, P. (2004). *Family First*. New York: FREE PRESS.
- McMillan, J.,H. (1992). *Educational Research*. Harper Collins, Pub., New York.
- McKinney, J.P. (1971). The Development of Values – prespective or prospective? *Human Development*, 14, p. 71-80.
- McKinney, J.P. (1973).The Structure of Behavioral Values of College Students. *The Journal of Psychology*, 85, p. 235–244.
- McKinney, J.P. (1980). *Moral Development and the Concept of Values*. In: Windmiller
- M, Cambert M, Turiel, E. (1980). *Moral Development and Socialization*. Boston:Ally and Bacon INC
- Mead, M, Heyman, K. (1965). *Family*. New York: The Macmillan Company.
- Mertens, M.,D. (1998). *Research Methods In Education And Psychology*. SAGE Publications, London.
- Musabegović, N. (1997). *Ruralno-urbani antagonizmi i moderni svijet*. Sarajevo: FEB D.D.
- Newman, K.S. (2005). *Family Values Against the Odds*. In: Skolnick, A.S., Skolnick, J.H. (13th Ed.) (2005). *Family in Transition*. Boston: Pearson Education, Inc.
- Olson, D.H., DeFrain, J. (2003). *Marriages and Families: Intimacy, Diversity and Strengths*. New York: McGraw-Hill Companies.
- Pašalić-Kreso, A. (2000). *Rano učenje: ili učenje u funkciji uvećavanja kapaciteta mozga..* Sarajevo: Centar za obuku i obrazovne inicijative „Step by step“.

-
- Pašalić-Kreso, A. (2004). *Koordinate obiteljskog odgoja*. Sarajevo: Jež.
- Pejatović, A. (2005). *Obrazovanje i kvaliteta života*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Rokeach, M. (1968). *Beliefs, attitudes, and values*. San Francisco: Jossey-Bass, Inc., Publishers.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.
- Slatina, M. (2005). *Od individue do ličnosti*. Zenica: Dom štampe.
- Strauss, A., Corbin, J. (1998). *Basics Of Qualitative Research*. London: SAGE Publications.

Summary

This research represents an attempt to determine in what way different variables of one family influence the preferences of the value orientations through observing three generations of one family. Since the main variables of a family consist of socio-pedagogical factors of family life, the aim of the research, in accordance to the theoretical hypotheses and results, has been to determine the correlation between the preference of the value orientations of three generations of a family as compared to generational appertain within a family as well as correlation with certain characteristics of socio-pedagogical factors of a family together with the presence of the most significant social variables between different generations but also within the observed generation groups. In this sense, it is not only the main socio-cultural factors of the family life which are important for value transmissions that were being taken into consideration but also the insight into the presence of socialization factors and agents on three strata of generations within the observed families and reciprocally between the families described according to their types has been made.

Within methodological framework, the combination of qualitative and quantitative paradigm has been used in this research and all related to the nature of the problem and the collected pieces of information. Within the scope of statistic information processing, the standards of establishing the significance of differences in the value preferences on more levels of the sample have been used, as well as appropriate parametrical and non-parametrical statistics in relation to the information available.

Key words: nurturance, family, parenting, generations, value orientation